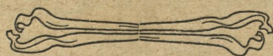

347

تاتارچه رسملی

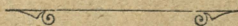
انشاء درسلىرى

برنچى بولك.

مرتبى : عباس سيف اللين.

ابتدائى برنچى صنف شاگردلىرى ئۇچۇن.

ناشرلىرى:

احمد كراي حسي و شريكايى

قزان.

مكتوبى

سوز باشى.

ابتدائى مکتبلردە معلم و معلمە افندىلارنىڭ وظيفەلىرى بالالارغە مۇنە بو «آ»، مۇنسى «ب» - دىب حروف كورسەتسۇ، يازو ھىم اوقو اویرهتو، يا كە ادات مفعول «دن، دە» لرنى درست يازارغە اویرهتوگنە توگل، بەلىكى، آلارنى طبیعت بلەن تانىشدر و دوستلاندر، آندە بولغان ھەر بىر تۇرلى نەرسە حقندە ایركن اويلارغە، سۇيلەرگە، يازارغە قادر بولور اىتو، آلار حقندە ياشارلگان فېكر و ھىسلىرىنى يعنى اوزلىرى سىز و ب دە تللىرى بلەن ئەيتە آلەمى طۇرغان طۇيغىلارنىنې آچو، آنا تېلىنىڭ كوب لغتلىرى بلەن تانىشدر، اول لغتلارنىڭ معنا افادە- سىنى آڭلاتوب اورنلى استعمال قىلورغە ملکہلەندرو، بولارنىڭ ئۇستىنە گوزەل اخلاق اویرهتوب بۇنۇن مخلوقات بلەن معاملەدە رحىمەلى و شفقتلى بولورغە عادتلەندردر.

بو وظيفەنى ادا قىلور ئۇچۇن تۇرلى يوللار بار؛ جملەدن بىرى:
بالادە انشاء قوھسى حاصل ايتو يولىدر .

انشاء دىگاچدە، آنى ئەللە نى قدر زور ايتوب آڭلاب، ابتدائى بىرنېچى صنفدن اوق باشلانويىنە عجبەلەنورگە تېيش توگل. اول صنفلىغى انشاء درسلىرىدىن مقصد بالالاردن تۇرلى نەرسەلرنى تصوير قىلىدرو يا كە ايكى نەرسەنىڭ بىر بىرىنە بولغان مناسبتىنى آچق صورتدە بيان قىلىدرو، يا كە يازدرو توگل، بەلىكى، شول موضوعلارنىڭ تۇب نىگىزى بولغان نەرسەلەر، بىگرەك دە بالالارنىڭ مکتىبكە كىرگەنچە گە قدرلى طۇرمشە كور- رلگان و بلىنگانلىرى حقندە ترتيبلى صورتدە اويلاندرو، سۇيلەندرو، شول حقندەغى تار فېكلارنى كىڭايتو، آلارنى كېلەچكە گى اوقو كور.

نلرى ئۇچۇن حاضرلەندۈردى. بالالارنىڭ اول كورگان وبلگان نەرسەلىرى بولای عادى كوز بلەن قاراغاندە اتفاقى، غير تام وبيك واق كېك كورنسلەردە، آلاز حقتدە بيك كيك اويلازغە وويلاندورغە مېكەن بولغانلقدن اول نەرسەلر بالالار ئۇچۇن جدى ماتيريال بولا آلالر. چۇنكى اول ماتيريال بالالارغە بردن قزلى، ايكنچىلى تانش واوزلەشكان بولا. طبيعى، بالالارنىڭ اوزلرينە آچق معلوم بولغان نەرسەلر حقتدە تۇتوب آلازدن سوز سۇبلەنو، آلازنىڭ باشلرلگان حس وويلاريني اظهار قىلدرو ئۇچۇن اول ماتيرياللار برنچى ياردهمچى بولالر، وشونى خاطرده تۇتوب اول نەرسەلر بلەن باشدن اوق قوللانورغە تيبشلى كورلەدر.

متمدن ملتارنىڭ مکتبلرندەگى معلم ومعلمەلر شول كورسەتكەن يول بلەن بالالارنى تربيه قىلوب آلازغە روحانى كوب فائده كيتەرلر، آلازنىڭ كوب ئىشلرندە يكتللكلر طودروب، اوقورغە، يازارغە واشلەرگە رغبتلر نرتدالر. طبيعى، برهونىڭ فكرى كيكەيسە، اول ھەر نەرسەگە جدى كوزى بلەن قارى باشلاب، آنىڭ اصلينە تۇشورگە اجتهاد ايتو. چەن، آنىڭ حقتدەغى باشقە معلوماتنى ئزلەب، تابوب جىيوچان، آنىڭ ايڭ چىتن مسئلەلرينى دە تيز آكلوچان، تيز حل قىلوچان وشونىڭ سايبەسندە ھەر بر نۇرلى نەرسەنى بلورگەرغىتى آرتوچان بولا. مۇنە شول متمدن ملتارنىڭ پيداگوگلر كورسەتكەن يوللارغە كوئل بىرگاننىڭ بعدندە، آلازنىڭ بازغان اصول تعليملرينى مطالعە قىلوب، سو. كفى وقتلارده شول يول بلەن بالالارنى تعليم ايتكاج تجربەسى كورلگان قىرلى فائدهسى دە كورلدى. نهايت، روسلارنىڭ مشهور پيداگوگلر م. Лопыревъ И. Е. Соловьевъ نىڭ ترتيب ايتدكلرى اصول تعليم قاعدەلرينە تقليد شوشى «تاتارچە انشاء درسلىرى» اسملى اثرنى

ترتيب بعدندە ميدانغە قويىلدى.

البتە، آدم بالاسى بولغاچ بويانغان اثر نىڭ جيتشمەگان اورنلىرى دە بولور؛ شول جيتشمەسلىكلەرنى كورسەتكەن محترم افندىلەرگە كۆپ تشكر ايتەچكەن.

انشائىڭ بىرىنچى، درجەسى بالا مەكتەپكە كىرۈپ حروف ئۆيىرەنە باشلاغاچ دە اوقى، يازا بىلگەنچە گە قدرلى ذەننا گنە تەلىم ايتلور .
طۇر مش وآنە بولغان بۇ تۇن نەرسە اوزلىرىنىڭ كوزگە چاغلولارى ياكى وجودكە كىلۈرلى بلەن نىچەك بولسە دە كوكلگە بىر نۇرلى سۇال كىتۇرەلر؛ اما زور كىشىلر، بىگرەك دە بالالار، آلاز حقتە بىك صاى حس قىلۇپ تىك اسم قدرلىسن گنە بلەلر وسويلەگان وقتە دە شول قدرلىگنە ئەيتۇپ كفايلەنەلر. آلازنىڭ شول اسم قدرلىسن گنە سۇيلەپ كىنۈلرى اول درجە دە ياراسە دە، بارا طورغاچ آنىڭ بلەن گنە قناعتلەنمىچە، سۇيلەنەچك نەرسەلر حقتە نۇرلى بىخىلر آچو، حكايەلر اوقو، مەكەن بولغاندە نۇرلى صورت ورسىلر كورسەتو، بالالارنىڭ ذەنلىرى اوتكۇنە يورگە، فكرلىرى كىنە يورگە ياردەمچى بولاچاغىن ايسە تۇتۇپ معلم ومعلمە افندىلەرگە شولار بلەن قوللانورغە، بالالارغە كىرە-كىلى ھەم آكلانۈوى تىيىشلى بولغان حسلر ياشرلۇپ قالماسن ئۇچۇن آلازنىڭ سوزلىرىنى دقت بلەن طىكلاپ طۇرورغە تىيىشلى بولا.

بالالار ھەر درسە جوابنى اويلاپراق وشونىڭ اصلينە توشنو — بىرەك جواب بىرورگە عادتلەنسۇنلر؛ مۇندى وقتلر دە معلم ومعلمە افندىلر بالالارغە تىك جيتەكچى بولۇپقەنە بارورلار. ئەگەر دە بالا اوزىنە بىر — لگان سۇالنى جوابسىز قالدرسە، معلم ومعلمە افندىلر طورىدىن طورى

«مۇنە شولاي، ياكى مۇنە شول» - دىيىپ اوز سۇاللىرىنىڭ اوزلىرى
جواب بىرمەنچە، بەلكى شول سۇالگە جواب بېرىش ئۈچۈن ياردەم
ايتەرلىك تۇرلى مثال، قىياس ومقال بىلەن آڭلاتورلار.

شولايوق، بالالار درست جواب بىرمەسەلەر، آلارنى سوز اور-
ناسىدە «آلاي توگل» - دىيىپ سويلەلرندىن توقتانورغە يارامى؛ تاكى
آلار اوزلرىنىڭ فكرلرن سۇيلەپ بترسۇنلر، صوكرە، يوغارىدە ئىسە
يتلىگان رهوشچە مثال، قىياس ومقال بىلەن سۇالنىڭ اصلينە تۇشۇندروب
تكرار سۇيلەتورلر.

بالالار اول درجەدە جملەلر تىرتىپ قىلوب سۇيلەگانده هيچ
تكلفسىز، اوز اوڭقايلىرى بىلەن سۇيلەپ آلارنى كوبرەك وقت چوالتو-
چان بولالر. معلم ومعلمە افندىلر آندى وقتلردەدە بالانى سۇيلەوندىن
طوقتاتماسلار، بەلكى يوغارىدە سۇيلەنگان رهوشچە فكرلرن تاما
سۇيلەپ بترگانن كۇتەرلر، صوكرە مثال، قىياس، مقال، تۇرلى سۇال
وپلانلار واسطەسى بىلەن جملەلرنى آلارنىڭ اوزلرنىڭ توزەتدورلر.
شول رهوشچە جملەلرنى تىرتىپ قىلدرغاچ بالالارنىڭ كوڭللىرىنى ياخشىراق
قالسۇن ئۇچۇن اول مرتبىنىڭ اوزىنىڭ، صوكرە شريكلىرىدىن شول جملە-
لرنى تكرار سۇيلەتدورلر، نهايت دفترلرىنە يازدورلار.

والحاصل، بالانىڭ نەرسە نەرسە حقنىڭ طۇتۇپ سۇيلەسەدە، اوزى
اويلاپ اوزى فكر ايجاد ايتسەدە، اوزىنىڭ مستقل دىيىپ بلسۇن، اوزىنىڭ
ايجاد قىلغان نەرسەنى اوزى كوروب طۇرسۇن!

بالالار جواب بىرگانده اوزلرىنىڭ بىرلىگەن سۇال دائىرىسىدىن
چىقماسۇنلر؛ سۇيلەگانده درست تىل بىلەن سۇيلەرگە، يازغانده بولارنىڭ
ئۇستىنە املا قاعدەلرىنى دەرىجە قىلورغە، سۇالنىڭ قارشى طۇرورلىق نام
جواب بېرىشكە عاتلەنسۇنلر.

معلم و معلمه افندیلر کتابده کورسه تلیگان ماتیریاالار بلهنگنه
قناعتله نمه ینچه، اوزلرندن ده درسکه مطابق سؤاللر بیرورگه، شول سؤاللرگه
جواب بولوب تۆشهرلک جملهلر ترتیب قیلنوررغه، تۇرلی مثال و مقاللر
کیتروورگه و اوزلرندن کیتورتورگه نیشلی ایکانلکلرن خاطرلرندن
چغاروررغه کیرهک توگل.

بو انشاء درسلی ابتدائی برنجی صنف شاگردلرینه صنفده
ویورطلرنده یازار تۇچۇن ترتیب قیلنوب، تۇزافلای اوز نوبتی
بلهنگنه ابتدائی ۲، ۳، ۴ نچی صنف شاگردلری تۇچۇن ده ترتیب
ایتلسه کیرهک.

بو اسمدهگی اثرلرگه تقلید ممنوع. ۲۰ مارت، ۱۹۱۱ یل زاکونی.

ع. سیف اللین، قزان. ۱۲ نوایبر، ۱۹۱۲ یل.

قرال یول

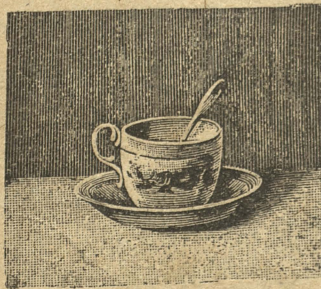
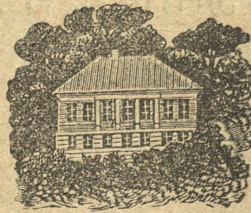
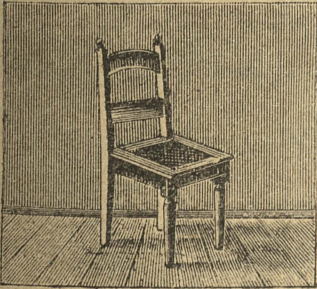

Handwritten signature or name in cursive script, likely belonging to the author or a related official.

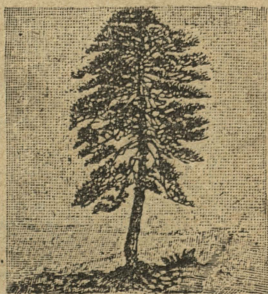
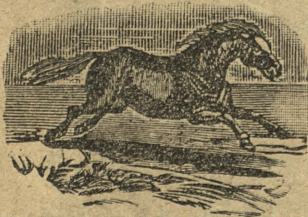
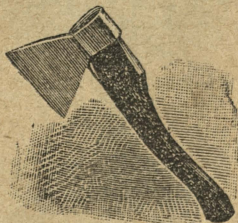
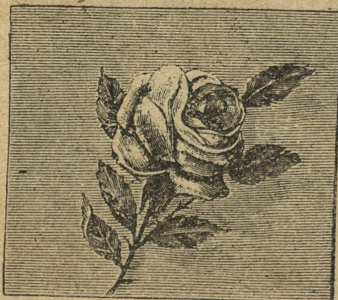
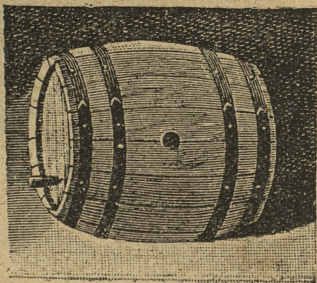
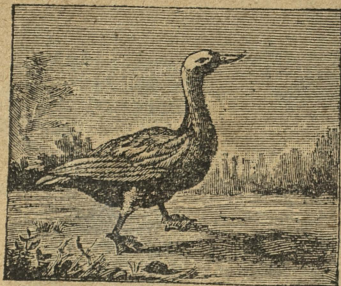
انشاء درسلىرى.

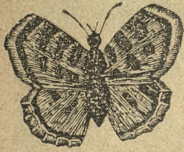
۱

توبەندە نەرسەلەرنىڭ صورتلارنى كۆرەسەڭ؟ (*)

(*) تەقدىم ايتلغان رەسىملەرنى مەلۇم مەغلەمە افندىلەر بارماقلىرى بىلەن تۇرتۇپ تەرتىپى بىلەن بىر نېچچە شاكەردىن سۇ يەلتۈپ چىقارلار.

سز بولاردن باشقە تاغى نەرسەلەر بلەسن؟ (*)

ياز ارغە : (**)

كتابدە نەرسەلەرنىڭ صورتىن كورەسن؟

كتابدە كورنگان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى جانلى؟

كتابدە كورنگان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى جانسىز؟

اوزگىز بلە طۇرغان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى جانلى؟

اوزگىز بلە طۇرغان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى جانسىز؟

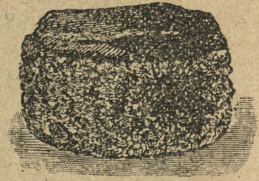
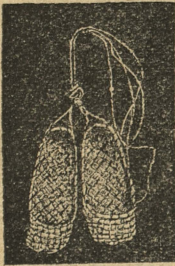
كتابدە كورنگان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى ياصالغان؟

كتابدە كورنگان نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى اوزلگىندىن بولغان؟

(*) ئەگەردە بالالار بۇ سوئالنى جاۋابسىز قالدۇرسا، كورلدىكى صورتلارنى جىنسەشلىرىنى تورلى مثال بىلەن بالالارنىڭ كوڭللىرىنە تۇشۇرلور.

(**) مۇنڭ كىك مەسلەلەر حروف ئۇيىرەنگەچى تىلدىكىگە سۇيەتلور.

۲. كىيىم - صالحم. (*)

سىز ھۇندە نەرسەلەرنىڭ صورتىن كۆرەسىز ؟ (**)

آلارنى ئىشكە يارىلار ؟

سىز نىندى كىيىم - صالحمنى بلەسىز ؟

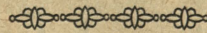
آلارنىڭ قايسىلارى باش كىيىمى ؟

آلارنىڭ قايسىلارى ئۈست كىيىمى ؟

آلارنىڭ قايسىلارى آياق كىيىمى ؟

جەي كۇنلەردە نىندى كىيىملەر كىيەلەر ؟

قىش كۇنلەردە نىندى كىيىملەر كىيەلەر ؟

(*) «صالحم» سالونىدا نەرسە دېگەن سۆز.
(**) مېتەدا، خېر صورتىدە سۇيەتلەر ويازدىلور.

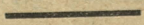
جۇيىچى، بور كىچى، ايتكىچى، تىگوچى.

باش كىيىملرنى كىم تىگە ؟
كولمە كلىرنى كىم تىگە ؟
ئۈستكى كىيىملرنى كىم تىگە ؟
اياق كىيىملرنى كىم تىگە ؟

شاكر ئۈستىنە كازاكى كىيىپ يۈرى.

سىز ئۈستىڭىزگە نەرسەلەر كىيىپ يۈرىسىز ؟
ئەتكە يىڭىز ئۈستىنە نەرسەلەر كىيىپ يۈرى ؟
سىزنىڭ نىندى كىيىملىرىڭىز بار ؟
ئەتكە يىڭىزنىڭ نىندى كىيىملىرى بار ؟
سىز جەي كۈنىدە آياغىڭىزغا نەرسەلەر كىيىپ يۈرىسىز ؟
سىز قىش كۈنىدە آياغىڭىزغا نەرسەلەر كىيىپ يۈرىسىز ؟
ئەتكە يىڭىز جەي كۈنىدە آياغىنە نەرسەلەر كىيىپ يۈرى ؟
ئەتكە يىڭىز قىش كۈنىدە آياغىنە نەرسەلەر كىيىپ يۈرى ؟

۳

بېشىمەت، تون، ايتك، بورك، كازاكى، كەوش،
چىتك، كامزول، چىكمەن، كالوش، كولمەك، چالبار،
ئىشتان، چاپان، كەلەپوش.

كەوشچى نەرسەلەر تگە ؟ || جۇيچى نەرسەلەر تگە ؟
كيميچى نەرسەلەر تگە ؟ || بور كچى نەرسەلەر تگە ؟

كون، كيندر، پوصتاو، مامق جىبى، آقبوز، صيتسا.

كولمە كنى نەرسەدن تگەلر ؟

بېشمە تنى نەرسەدن تگەلر ؟

آلباقچنى نەرسەدن تگەلر ؟

ايتكنى نەرسەدن تگەلر ؟

كازا كينى نەرسەدن تگەلر ؟

كەوشنى نەرسەدن تگەلر ؟

بېيەلەينى نەرسەدن بەيليلر ؟

۴. قارالطى.

على ناو باشينه يۇرۇرگە چقىدى. أوللر نده شاكر آبزىنك
يا كاغنه سالنغان ئۇى، صاراي، كلەت، لاپاىلرىنى ناو باشندن كوردى دە
«شاكر آبزىنك قارالطى سى ياخشى ايكان» — ديدى.

قارالطى ديب نيندى نەرسەلرگە ئەيتەلر ؟

شاكر آبزىنك قارالطىسندە نەرسەلر بار ؟

سزنىك قارالطىكزدە نەرسەلر بار ؟

صاراي، مونچا، كلت، لاپاص، آبزار، ئۇي، آمبار.

بو نەرسەلر نى ئۇچۇن كىرەك بولالار؟

۵. ئۇي.

شاكر باينىڭ ئۇيى - تاش نىگىزلى، آلطى پۇچماقلى، ايسكى ايشكىلى، اون تەرەزەلى، بېش بولمەلى، تىمر توبەلى.

سىز طۇرا طۇرغان ئۇينىڭ نىگىزى نىندى ؟

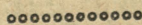
سىز طۇرا طۇرغان ئۇي نىچە پۇچماقلى ؟

نىچە ايشكىلى ؟

نىچە تەرەزەلى ؟

نىچە بولمەلى ؟

نىندى توبەلى ؟

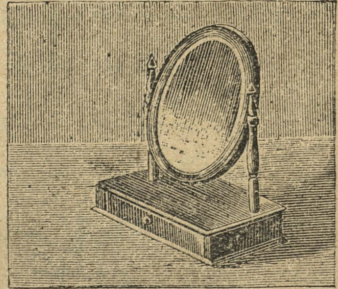
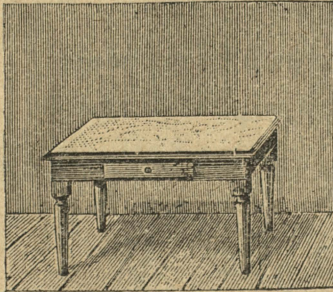

يازو بولمەسى، قوناق بولمەسى، تور ياق، اش بولمەسى، يۇقۇ بولمەسى، يونوبولمەسى، چۇلان، ئۇچۇرما.

بولارنىڭ قايسىلارى سىزنىڭ ئۆيىدە بار ؟
بولارنىڭ قايسىلارى سىزنىڭ ئۆيىدە يوق ؟
الارنى ئۇچۇن كىرەك بولالار ؟

oooooooooooo

۶. ئۆي جھازلارى (*).

سىز مۇندە نىندى جھازلار كورەسىز ؟
بولاردىن باشقىسى نىندى جھازلارنى بلەسىز ؟
سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە نىندى جھازلار بار ؟
اول جھازلارنى اشكە يارىلار ؟

oooooooooooo

اۋستەل، كراوات، ئىشكاف، اورندىق، بېشكەك،
ساندىق، شورلك، كامود، سەكى.

(* «جهاز» - دىگان سوزنى معلم ومعلمە افندىلەر بالالارغە آشكلاتورلار.

چاينى قايدە ئچەلر ؟
كتابلارنى قايا قويالار ؟
ككيم سالمنى قايا سالوب قويالار ؟
يەش بالانى قايا سالوب تيربەتەلر ؟
جوغان كولمە كلرنى قايا سالوب قويالار ؟
ئۇستەل يانندە نەرسە گە او طرالار ؟
چاينى قايا او طروب ئچەلر ؟
يۇقلاغاندە قايدە ياتالار ؟

oooooooooooo

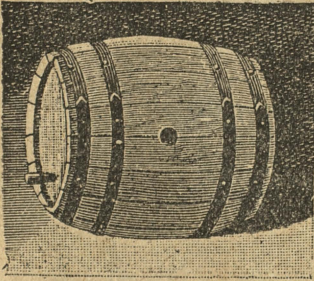
نيندى ئۇستەللر بولا ؟
نيندى ئشكافلار بولا ؟

oooooooooooo

۷. صاوت - صابا. (*)

(*) «صابا» (فرغز سوۆى) = تيريدن ياسالغان صو قابچىقى. تاتار چەدە
كيسمەك، چيلەك شىكىللى نەرسەلەر.

موندە سز نەرسەلەرنى كۆرەسز؟
آلارنى نەرسە - دىي ئېيتەلەر؟
سز تاغى نىندى ساوت - صابالارنى
بلەسز؟

فوناقلار كىتكەچ عالیه ساوت - صابالارنى جووب قويدى.
عالیه نىندى ساوت - صابالارنى جوغان بولور؟
آش آشاغاندە نىندى ساوت - صابالار كىرەك بولا؟
چەي ئچكەندە نىندى ساوت - صابالار كىرەك بولا؟

چىلەك، كىسمەك، چومچ، تەلېنكە، تاباق، قاشق،
چىنپاق، كاسا، چولمەك، تابا، چوین، لاقان، مىسكى،
قازان، مېچكە.

آشنى قايدە پىشەرلەر؟
سۇتنى نەرسەگە سالوب قويلار؟
سز چەي ئچكەندە ئۇستەلدە نىندى ساوتلار بولا؟
سز آش آشاغاندە ئۇستەلدە نىندى ساوتلار بولا؟
كولدن صونى نەرسەگە سالوب كىترەرلەر؟
صونى ئۇيدە نەرسەگە سالوب طۇتالار؟
ئشكافدە نىندى ساوت - صابالار بولا؟
آش بولمەسندە نىندى ساوت - صابالار بولا؟

بىزنىڭ ئۆيىدە چەينىك، مېچكە، چولمەك شېكىللى صاوت - صابالار بار.

سىزنىڭ ئۆيىدە نېنىدى صاوت - صابالار بار؟
آلار بلەن فى اشلىلر؟

صاراى، اورندىق، چولمەك كازا كى، آبزار، تەلىنكە،
كەلە پوش، سەكى، تاغراق، ايتك، تابا، كولمەك.

بولارنىڭ قايسىلارى كىيىم سالم؟
بولارنىڭ قايسىلارى قارالطى؟
بولارنىڭ قايسىلارى ئۆي جھازى؟
بولارنىڭ قايسىلارى صاوت - صابا؟

۸. قۇراللار.

ولى آبىزىنىڭ ئۆيى سالور ئۇچۇن بالنا، بۇراو، پېقى كېك قۇراللارى بار.

«قۇرال» - دىب نەرسەگە ئەيتەلر؟
سىز نېنىدى قۇراللارنى بلەسىز؟
اول قۇراللارنى ئىشلەر ئۇچۇن كىرەك بولالار؟

سلىم نىڭ پەكىسى بار. اول آنىڭ بلەن فرانداس ئۆچلى.

سۆزنىڭ نىمىدى قۇراللارنىڭ بار؟
سۆز آلار بلەن نى ئىشلىسىز؟
ئەتكەيڭىز نىڭ نىمىدى قۇراللارنى بار؟
اول آلار بلەن نى ئىشلى؟

قايچى، بالتا، چالغى، كۈرەك، اوراق، پىچقى، آچقىچ.

مۇراولار. (*)

بىرەو آغاچ كېسىپ اوپن يارورغە اورمانغە كېتىكەن.
بو كىشى اوزى بلەن نىمىدى قۇراللار آلوب بارغان بولور؟

ايشك آلدندە كېسەسى بىر تاقتا بار.
اول تاقتانى نەرسە بلەن كېسەرگە كېرەك؟

پچەن اۋستى جېتىكەن.
پچەن چابوب، جىيوب قايتور ئۇچۇن نىمىدى قۇراللار كېرەك؟

اوراق اۋستى جېتىكەن.
اوراقغە نەرسە بلەن بارورغە كېرەك؟

ايشكىنى بېكىلگانلر.
ايشكىنى نەرسە بلەن آچارغە كېرەك؟

(*) بو اورندەغى نىخت خط توشوب قالغان.

جۇيچى كۈلمەك تىككەن.
جۇيچى كۈلمەكنى نەرسە بىلەن كىيسكەن بولور؟

آغاي چۇنۇر قازوغان.
آغاي آنى نەرسە بىلەن قازوغان بولور؟

۹.

چالغى، اينە، اوراق، بالتا، پچاق، سوقا، بىز، پىچقى .

اوطنىنى نەرسە بىلەن يارالار؟ (*)
تاقتانى نەرسە بىلەن يارالار؟
ايكەمەكنى نەرسە بىلەن كىيسەلر؟
آرشىنى نەرسە بىلەن اورالار؟
يىرنى نەرسە بىلەن سوقالىلار؟
كۈلمەكنى نەرسە بىلەن تىگەلر؟
ايتكىنى نەرسە بىلەن تىگەلر؟
پىچەننى نەرسە بىلەن چابالار؟

نەرسە، نى ئۇچۇن كىرەك بولا.

سوقانى ئۇچۇن كىرەك بولا؟ طرمانى ئۇچۇن كىرەك بولا؟

(*) «اوطنىنى بالتا بىلەن يارالار» - رەوشندە يازدولور.

؟	آچقچ	؟	يۇزاق
؟	پچەن طرماسى	؟	چالغى
؟	سېركى	؟	كۇرەك
؟	اينە	؟	قاچچى

۱۰

طو طروب يازارغە.

صوقاچى (نەرسە) بلەن يىر صوقالى. ايشك قاداقلاوچى
 بلەن قاداق قاغا. كىيىتچى بلەن گومەچ
 كىيسەدە گە سالوب اولچى.

اورو، كىسو، آچو، قازو، چابو، تيشو، صۇصو،
 قاغو، صوقالانو، تگو، طرمالانو، تارانو، بىكلەو.

؟	اينە بلەن نى اشلىلر	؟	پچاق بلەن نى اشلىلر
؟	بالتا بلەن	؟	بز بلەن
؟	تاراق بلەن	؟	بۇراو بلەن
؟	چومچ بلەن	؟	چوكچ بلەن
؟	آچقچ بلەن	؟	كۇرەك بلەن
؟	پچقى بلەن	؟	صوقا بلەن
؟	طرما بلەن	؟	يۇزاق بلەن

صیتسا، ایند، جب، قايچی، تۇيمه، اويماق.

كولمهك نگو.

ئەنكايىم ميڭكا كولمهك تكمكچى بولوب كيىمتدن
الدى. اول صیتسانی بلەن كىسىدى دە بارماغىنە
. . . . كيىوب بلەن تكدى. آندىن صوڭ ياقاسىنە
جيىكلرىنە تاقدى.

۱۱. معدن.

فالای، قورغاش، آلمان، يىر كومرى، نىفت، تىمر يىردىن
چقارولا؛ آلارنى «معدن» - دىب آطىلار.

«معدن» دىب نىندى نەرسەلرگە ئەيتەلر؟

سىز نىندى معدنلرنى بلەسىز؟

آلارنىڭ قايسىلارنى كورگەنكىز بار؟

آلارنىڭ قايسىلارنى كورگەنكىز يوق؟

كۇمۇش، چوین، آلتۇن، جىز، قۇرۇچ، پىيالا،
باقر، قالای.

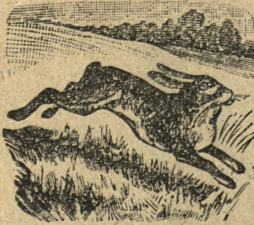
شىيشەنى نەرسەدىن ياسىلار؟ قازاننى نەرسەدىن ياسىلار؟

صاموۋارنى ؟ تابانى ؟

؟	تەرەزەنى	؟	چىلە كنى
؟	يۈز كنى	؟	قاشقنى
؟	قۇمغاننى	؟	استاكاننى
؟	لەگەننى	؟	قۇشغراونى
؟	آقچەنى	؟	آلقانى

۱۲ . حيوان (ترك)

سارق شىكىللى بۇرط حيوانى بۇرطدە، بورى شىكىللى ىرتقچ
حيوان، تىيىن شىيىكىلى قورقاق حيوان اورماندە طۇرا .

سىزمۇندە نەرسەلر صورەتن كورسىز ؟

كەجە نىنىدى حيوان ؟

بۇرطدە تاغنى نىنىدى حيوانلار بار ؟

آيو نىنىدى حيوان ؟

سىز تاغنى نىنىدى ىرتقچ حيوانلارنى بلەسىز ؟

قويان نىنىدى حيوان ؟

سىز تاغنى نىنىدى قورقاق حيوانلارنى بلەسىز ؟

نىنىدى حيوانلار موگزلى بولا ؟

نېمىدى حيوانلار موگىزىز بولا؟
نېمىدى حيوانلار كشىلرگە بىك كىرەك بولا؟

۱۳. يۇرپ حيوانلارى

مىنم ئەينىڭ ايشك آلدىسى تۇرلى حيوانلار بلەن طولغان:
صىير، سارق، كەجە، آت ايشك آلدندە يۇرپلر. مىن ئەيىگە بارونى
بىك يارانام، چۇنكى مىن آندە بۇزاو، بەتى، بەرەن، تايلارنىڭ
اوينغانلارن كورەم.

صىيرنىڭ بالاسن نىچك دىب آتيلار؟

سارقنىڭ ؟

كەجەنىڭ ؟

آتنىڭ ؟

مۇندە نەرسە نىڭ صورتىن كورەسىز؟
 نىندى حيوانلارنى كىتوگە چىغارالار؟
 كىتونى كىم كۈتە؟
 كىتونى اول نىچىك جىيا؟
 كىتوچى كىتونى قاى وقتىدە قووا؟
 كىتو قاى وقتىدە قايتا؟

قورقاق حيوان، يىرتقىچ حيوان، يۇرپ حيوانى.

طوطروب يازارغە:

بورى يىرتقىچ حيوان،	تېمىن قورقاق حيوان.
آت	صىير
آيو	كىرپى
ايشەك	ئىت
پىشى	تۈلكى
مەچى	قويان
صارق	كوسى

۱۴ . قۇشلار .

سز مۇندە نەرسەلرنىڭ صورتىن كورەسىز ؟
آلارنى نەرسەلر دىيىپ آتيلار ؟

سز تاغى نىندى قۇشلارنى بلەسىز ؟
آلارنىڭ قايسىلارن كورگەنىڭىز بار ؟
آلارنىڭ قايسىلارن كورگەنىڭىز يوق ؟

قش كۇنلرندە سز نىندى قۇشلارنى كورەسىز ؟
جاي كۇنلرندە سز نىندى قۇشلارنى كورەسىز ؟

يۇرپاقۇشى، يورتقچ قۇش، قر قۇشى .

طوطروب يازارغە:

قارچغا نىندى قۇش ؟	قارغا
قارلىغچ نىندى قۇش ؟	قارلىغچ
بۇركۇت نىندى قۇش ؟	بۇركۇت
چەوكە نىندى قۇش ؟	چەوكە

؟ كوركە	؟ كوكى
؟ تىلىگان	؟ طورغاي
؟ تارتار	؟ قۇزغۇن
؟ اوردەك	؟ صيىرچق
؟ بىطىلىق	؟ پىسنەك
؟ چىچىق	؟ اق قۇش

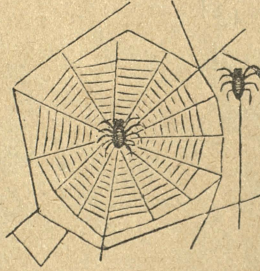
قش كۇنىدە بو قۇشلارنىڭ قايسىلارى بىزنىڭ يىردە بولا،
قايسىلارى بولمى؟

معدن، كىيىم - سالم، حيوان، قۇش، صوت -
صابا، قۇرال.

طوطروب يازارغە:

؟ تاباق نەرسە	؟ تىمر نەرسە	؟ چوگچ نەرسە؟
؟ تاوق	؟ گازاكى	؟ بالتا
؟ بورى	؟ ئەتەچ	؟ چومچ
؟ پەكى	؟ باقر	؟ بىشمەت
؟ كەجە	؟ طۇرنا	؟ تابا
؟ قورغاش	؟ پچقى	؟ بورك
؟ آيو	؟ قارلىغاچ	؟ تەلىنكە
؟ آچقىچ	؟ طون	؟ صارق

۱۵. سۇيە كىسىز جانوارلار (*).

جەى كۇنلار نىدە اورمە كوچ، چىن، كىوبەلەك شىكىللى سۇيە كىسىز جانوارلار كىوب بولا.

جەى كۇنلار نىدە تاغى نىندى سۇيە كىسىز جانوارلار بولا؟
سىز آلارنى قايدە كوردىڭىز؟

آلارنى نى ئۇچۇن سۇيە كىسىز جانوار دىب آتيلار؟ (**)

قر، چوبلك، جوشلك، آغاچ، صو، تىرسلك، يىر.

؟	قۇرت قايدە بولا	؟	سۇلۇك قايدە بولا
؟	قرمصقا	؟	كىگەون
؟	تۇبلى طورا	؟	چىن

(*) درسەن اۆل بورسىلرنى بالالارنىڭ اوزلرندىن بىر مرتبە سۇيەتلور.

(**) بو سوآلگە بالالار جواب بىرە آلماسالار معلم افسىدىلر شول حقتە تورلى

مثاللىر كىتورلر.

؟ تاراقان	؟ چركى
؟ سلەوچەن	؟ اورمە كوچ

۱۶. نيچك يۇرىلر ؟

اورمەلەو، ئۇچو، يۇزو، سيكرو، جورغالاو،
چابو، آتلاو.

؟ كشى نيچك يۇرى	؟ آت نيچك يۇرى
؟ باقا	؟ قارليغاچ
؟ قويان	؟ سلەوچەن
؟ قۇرت	؟ بورى
؟ چىن	؟ كوبەلەك

سین نيچك يۇرىسك ؟

كم نەرسە بلەن اوزن دشماندن صاقلى ؟
مۇگز، طۇياق، اوق، تش، طرناق، آغو.

؟ بال قورتى اوزن دشماندن نەرسە بلەن صاقلى	؟ مەچى
؟	؟ اوگز
؟	؟ جلان
؟	؟ آرسلان
؟	؟ آت

نەرسە نى بلەن ئۇرتلگەن ؟

مامق، جۇن، قاورى، تەنكە، قابق.

بالىق نەرسە بلەن ئۇرتلگەن ؟	بورى نەرسە بلەن ئۇرتلگەن ؟
تاق ؟	صارق ؟
آت ؟	قاز ؟
كوركە ؟	ايو ؟
چىچق ؟	ئەتەچ ؟

۱۷. اوسملىكلەر . (*)

مىنم اوسملىكلردن تال، قاراما كېك، آغاچلارنى، قورا،
 كرىژاونىك كېك قوافلقلارنى، آلابوتا، فوزغلاق كېك اولەنلرنى،
 مېلەوشە، طوقران باش كېك چەچەكلرنى كورگانم بار.

اوسملىكلەر دىيىپ نىندى نەرسە گە ئەيتەلەر ؟

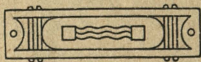
سىز نىندى اوسملىكلارنى بلەسىز ؟

آلارنىڭ قايسىلارنى كورگەنسىز بار ؟

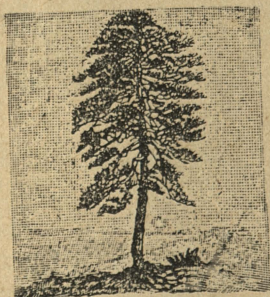
آلارنى قايدە كوردىڭىز ؟

(*) معلم ومعلمە افندىلەر بو حكايەنى بالالارغە اوقۇپ چىققاچ، آندەغى نەرسەلرنىڭ
 قايسىلارنى آغاچ، قايسىلارنى قوواق، اولەن، چەچەك ايگەنن درسدن اول بالالاردن
 سويلەتەرلەر.

(*) آلارنىڭ قايسىلارنى كورگەننىڭز يوق ؟
جەمى كۇنلەردە نىندى اوسملىكلەر بولا ؟
قش كۇنلەردە نىندى اوسملىكلەر بولمى ؟

۱۸

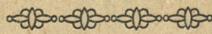

بو نەرسەنىڭ صورتى ؟
سز نىندى آغاچلارنى بلەسز ؟
اورماندە نىندى آغاچلار كۆب بولا ؟
باقچەدە نىندى آغاچلار كۆب بولا ؟
آلار ياز كۇنلەردە نى ئشلىلەر ؟
آلار جەمى كۇنلەردە نى ئشلىلەر ؟
آلار كۆز كۇنلەردە نى ئشلىلەر ؟

(*) بالالارنىڭ كورمەگەن نەرسەلىرى بولسە، مەكەن بولغاندە، آلارنىڭ شەكىللىرىنى كورسەترگە تېمىشلى.

اورمانده قايسى آغاچلار يافراقلى، قايسى آغاچلر چەنچكىلى بولا.

نېندى آغاچلار يافراقلى بولا؟
نېندى آغاچلار چەنچكىلى بولا؟
سز نېندى آغاچلارنى ياراتاسز؟

دوله، آما آغاچلارى باقچەدە اوسە.
ناراط، اوصاق، جوگە آغاچلارى قايدە اوسە؟

۱۹. قوواق (*)

احمد باقچەلرندە فارلوغان آشاب بۇرى ايدى. ئەنكەسى آنى كوروب «قوواقلارنى صندرما، قاراب يۇرا!» - ديدى.

قوواق ديب نېندى نەرسە گە ئەيتەلر؟
سز نېندى قوواقلارنى بلەسز؟

(*) معلم ومعلمه افنديلر، بالالارغە قوواقلقنڭ رىمىن كورسەتوب آنڭ اوسو رەوشى وقيافتى حقتە بالالارنى اويلاندورولار. سۆزلەتورلار، سوڭرە درسكە كرشلر.

قۇش، آغاچ، قوواق، سۇيەكسىز جانوار، قۇرال.

طوطروب بازارغە:

بازارغە اورنەك:

چرشى - آغاچ	،	چاپان - كىيىم - سالم
تاوق -	،	قورا -
قايراق -	،	آق قۇش -
چركى -	،	ايمەن -
قارچغا -	،	قايجى -
چيكرتكە -	،	قايىن -

۲۰. اولەن

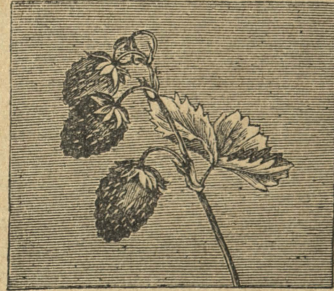
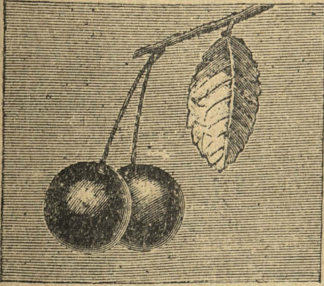
حسن آبرى باقچەسىندە ئەركمەن، پىسى يافراغى، قىياق گل
شىكىللى اولەنلر كۆب بولا.

اولەن دىب نەرسە گە ئەيتەلر؟
سىز نىندى اولەنلرنى بلەسىز؟
باقچەدە نىندى اولەنلر اوسە؟
قرىدە نىندى اولەنلر اوسە؟

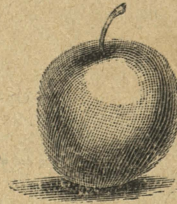
گل چه چه گی بلن لیلاف چه چه گی چه چه کلکده اوسه.
كۆلەب چه چه گی بلن لاندش چه چه گی قایدە اوسه؟

مەتروشكە چه چه گی بلن طوقران باش قرده اوسه.
قنا بلن تامچی گل قایدە اوسه؟

۲۳. جیلەك، جیمیش (*)

سز مۇندە نەرسەلر صورتن كورەسز؟
جیمیش دیب نەرسە گە ئەیتەلر؟
جیلەك دیب نەرسە گە ئەیتەلر؟
مۇندە كورنگان صورتلرنىڭ قايسىلارى جیلەك؟
مۇندە كورنگان صورتلرنىڭ قايسىلارى جیمیش؟
سز نیندى جیمیشلرنى بلەسز؟

(*) معلم و معلمە افندیلر جیلەك بلن جیمیشنى بر برىسنن معنا آیورتولار.
درسكە كرشورلر.

سز نیندی جیلە کلرنی بلەسن؟
 اول جیلە کلر قایدە اوسە؟
 اول جیمشلر قایدە اوسە؟

آغاچ، قوواق، اولەن.

طوبروب بازارغە:

؟ قارلیغان قایدە اوسە	؟ الما قایدە اوسە
؟ کریژ اونیك (*)	؟ دولە
؟ لیمون	؟ جیر جیلە گی
؟ قورا جیلە گی	؟ میلەش
؟ بالان	؟ شۇمۇرط
؟ بۇرلۇگەن	؟ قارا جیلەك

بولارنك قایسیلاری جیلەك، قایسیلاری جیمش؟

باقچه، قر، اورمان.

یوقاریدە سۇیلەنگەن جیلەك، جیمشلر قایدە اوسەلر؟

(*) بعض یاقلارد کریژ اونیکنی جۇنلی قارلیغان دیبەدە قەیتەلر.

۲۴. يەشلاچە باقچەسى . (*)

بىر كۈننى كورشى خاتۇنى اوزىنىڭ باقچەسىندە توتەللىب
 اوطۇرتقان قىيار، صوغانلار يەنە صو سىبىب بۇرى ايدى. على باقچەغە
 كر مېچى بولوب ايشك آچقاچ، اول خاتۇن: «يەشلاچە باقچەسىنە كرمە!»
 دىب قچقردى.

سز نىندى يەشلاچەلرنى بلەسز؟
 يەشلاچە باقچەسىندە نەرسەلر اوسە؟
 سزنىڭ يەشلاچە باقچەسىندە نەرسەلر اوسە؟ (**)
 آلارنى نىچك اوطۇرتقانلار؟

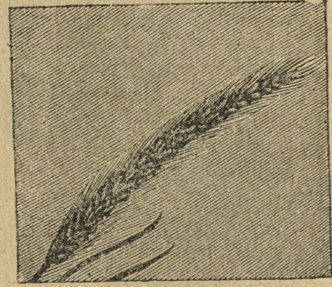
علیم قارتنىڭ باقچەسىندە كرهن، كەبىسە، طۇرما، كېش،
 شالقان، چۇگۇندىر، قىيار اوسە. مین علیم قارتقە هامان بارام.
 اول مېكا قايسى وقتدە قىيار، قايسى وقتدە شالقان، قايسى وقتدە
 كېش بىرە. مین آنڭ باقچەسىندە بىك كوڭلىلى يۇرىم، قىيارنى
 كېشرنى يارانوب آشیم.

علیم قارتنىڭ باقچەسىندە نىندى يەشلاچەلر اوسە؟
 سز شول يەشلاچەلرنىڭ قايسىلارن ياراتاسز؟

(*) معلم ومعلمە افندىلر بو حكايەنى اوقوب چقاچ، مفهومن بالالردن
 سۇيەتوب چغارلار.

(**) باقچەلارى بولماغان بالالر كورشىلرنيڭ ياكى برە كورگەن باقچەلارى
 حقتدە سۇيلەرلر هم يازارلار.

۲۵ . ایگن (آشلق).

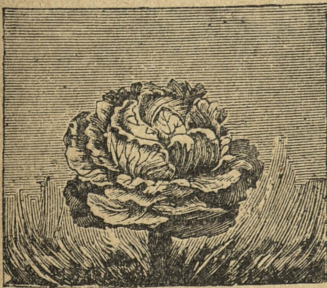
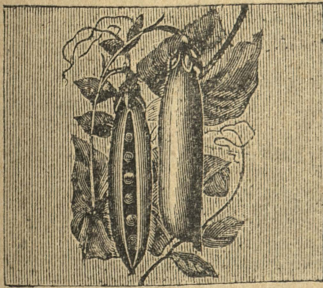

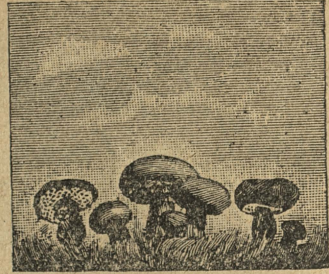
اسحاق باصوغه ایگن فارارغه چقدی. ایگن
ئۆلگۆرگان، باشاقلارن توبدن سالوب
كوڭللی گنه طۇرالار ایدی.

باصو دیب نهرسه گه ئه یتهلر؟
اسحاق باصوده نیندی ایگنلر کورگان بولور؟
باشاق دیب نهرسه گه ئه یتهلر؟
سزمۇنده نیندی ایگنلرنی کوره سز؟
بولاردن باشقه تاغی نیندی ایگنلرنی بله سز؟
ایگننی نی وقتده چه چهلر؟
آلارنی نی وقتده اورالار؟

٢٦. تۇرلى اوسملكلر .

موندە نەرسەلەرنىڭ صورتىن كۆرەسىز ؟
آلار قايدە اوسەلر ؟

۲۷

اورمان، باقچە بۇلۇن، باسو، يەشلەچە باقچەسى.

؟ چۇگۇندىر قايدە اوسە	؟ قورا جيلەگى قايدە اوسە
؟ ياصىق	؟ پچەن
؟ بىغداى	؟ صۇلى
؟ چىرشى اولەنى	؟ آلمانا
؟ كىشىر	؟ نارات

ايگن، كىيىم سالم، آغاچ، چەچەك، اولەن، جيلەك.
يەشلەچە، جىمىش.

طوۋرۇب يازارغە:

يازارغە اورنەك:

صۇلى - ايگن	نارات - آغاچ	الما - جيمش
كازا كى -	تىگەنەك -	چاباتا -
ئەركمەن -	آرپا -	دۇگى -
بېشمەت -	ليمون -	قاين -
بۇرلۇگەن -	كولمەك -	چىيە -

قر قۇشى، يۇرۇقۇشى، قر حيوانى، يۇرۇقۇشى،
يىرتقچ حيوان، سۇيەكسز جانوار، قورقاق حيوان.

طوۋرۇب يازارغە:

صىير يۇرۇقۇشى	بورى يىرتقچ حيوان
جلان	تاوق
كوسى	توقران
مەچى	آت
كەجە	سارق
ئىت	اورمان تاوغى
كوركە	ئەتەچ

۲۸

ياز، جەي، كۈز، قش.

قارنى وقتدە ياوا ؟ قارنى وقتدە ئرى ؟
آشلىقنى وقتدە ئۈلگۈرە ؟ آغاچنى وقتدە يافراق قۇيا ؟

كۈيىمە، چانا، آربا، پاراخود، (اوط كۆيىمەسى) تېمىر
يول، كاراب، ۋاگون.

يىردە نەرسەلەرگە اوطروب يۇرىلر ؟
سودە نەرسەلەرگە اوطروب يۇرىلر ؟
سىزنىڭ نەرسەلەرگە اوطروب يۇرگەنگىز بار ؟
تابشماق:

بارام، بارام — ئىزى يوق كىسەم، كىسەم قانى يوق.

اول نەرسە ؟

شاكر، فاتحە آتلى بالالار باقچەدە اويناب يۇرىلر.

باقچەدە كىملى اويناب يۇرىلر ؟

سىننى آتلى ؟

سىينىڭ ئەتكەيڭنى آتلى ؟

سىينىڭ ئەنكەيڭنى آتلى ؟

سىينىڭ آغاڭنى آتلى ؟

سىينىڭ انڭنى آتلى ؟

كورشكىزنى اتلى ؟

۲۹. لار، لار.

كوبلك.

برلك.

نهرسه لار؟

نهرسه؟

طوطروب يازارغه:

برلك. كوبلك، كوبلك، برلك،

آغاچلار، آغاچ.

آتلار.

آت،

چانالار،

تای،

كشىلر،

آربا،

تاوقلار،

جوگه،

چه چه كلر،

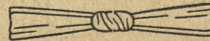
قاز،

آربالار،

اولهن،

نه ته چلر،

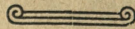
تاوق،

۳۰. كم نەرسە ئىشلى؟

بويامق، اوقومق، تكمك، داغلامق، اوقوتمق،
پشرمك، مۇر جا آرچىمق، صاتمق، پىچ چىغارمق،
پىياللا قويمق، ايگن ايكمك، تاش جەيمك.

؟	شاگرد نى ئىشلى	؟	معلم نى ئىشلى ^{دە}
؟	مۇر جاچى	؟	ايتكىچى
؟	تاشچى	؟	تگوچى
؟	ساتوچى	؟	بويواوچى
؟	تەرەزەچى	؟	تيمرچى
؟	آش ئۇستاسى	؟	كتوچى

اورمانغە بارو، صوقالاو، پچەن چابو، پچەن
جىيو، طرمالاو، ايگن چەچو، ايگن اورو، اۇن
تار طدرو.

- ؟ اولدە بو ئىشلىرنى قايدە ئىشلىلر ؟
- ؟ ياز كۇنلرندە نى ئىشلىلر ؟
- ؟ جەى كۇنلرندە ؟
- ؟ كۇز كۇنلرندە ؟

قش كۇنلارندە ؟

سزنىڭ ئەتكە گز نىندى اشلو ئىشلى ؟

سزنىڭ ئەنگە گز نىندى ئىشلو ئىشلى ؟

۳۱

فاتح كەغەزدن فاراب، كوگەرچن ياصى بلە.

سز نىلو ياصى بلە سز ؟ سز آنى نەرسەدن ياصى سز ؟

بالتائۇستاسى نىلو ياصى بلە ؟ اول آنى نەرسەدن ياصى ؟

تيمرچى نىلو ياصى بلە ؟ اول آنى نەرسەدن ياصى ؟

* * *

على ئۆيىندە تۇرلى صورتلر ياصارغە ئۆيۈرەنە.

سزنىڭ نەرسە ياصارغە ئۆيۈرەنە سگز كىلە ؟

سز آلارتى نەرسەدن ياصار ايدگز ؟

* * *

كامل طوب اوينن بىك ياراتوب اوينى .

سز نیندی اوینلارنى بلەسز؟
سز نیندی اوینلار اوینارغە ياراتاسز؟

* * *

۳۲. آشاملىق، ئچملىك.

بابالارمز ايكمەك آشاب، صو ئچوب طۇرغانلار.

سز نیندی آشاملىقلارنى بلەسز؟
سز نیندی ئچملىكلارنى بلەسز؟
سز ئۇيدە نەرسەلر آشيسز؟
سز قوناغە بارغاچ نەرسەلر آشيسز؟
سز ئۇيدە نەرسەلر ئچەسز؟
سز قوناغە بارغاچ نەرسەلر ئچەسز؟

ايكمەك، كومهچ، صو، بەلش، قواص، سۇت،
اش، كسەل، چەي، قەز، سوكە، لەووشە، پاشتيت.

بولارنڭ قايسيلارى آشاملىق؟
بولارنڭ قايسيلارى ئچملىك؟

آشقه، بەلشكە، پاشتیتكە نەرسەلەر سالوب پشەرلەر؟

۳۳. كم نەرسە آشى؟

سلەوچەن، ایت، ايكمەك، اولەن، صۇلى،
پچەن، اۇرلق، قۇرت، چبەن.

صییر نەرسە آشى ؟	ئت نەرسە آشى ؟
صارق ؟	مەچی ؟
كەجە ؟	ایشەك ؟
آت ؟	تاوق ؟
اوردەك ؟	بورى ؟
صییرچق ؟	قۇزغۇن ؟
قاز ؟	اورمەككۆچ ؟

بال، سۇت، ایت، جۇن، یۇمۇرقا، ماى، بالاوز،
مامق، تییری.

صیبر بزرگه نەرسەلر بیرە ؟	صارق بزرگه نەرسەلر بیرە ؟
بال قۇرتی ؟	قاز ؟
تاوق ؟	آت ؟

۳۴ . مریم

مریم بر یۇمرقا آشاب، بر چینایاق سۇت ئچدی ده ئەنکە سندن :
 «یۇمرقا بلەن سۇت قایدن بولا؟» - دیب سۇرادى.

مریم گە آناسى نیچك دیب ئەیتكەن بولور؟

آغاچ، آشاملىق، اولەن، ئچملىك، چەچەك،
 جیمش، كییم-صالم، حیوان، سۇیەكسز جانوار،
 قۇش.

طوطروب یازارغە.

یازارغە ئورنەك:	صو	ئچملىك
الما - بوطقا آشاملىق	كسەل
قمز -	بەلش
نارات -	ئەركمەن

.....	چىيە	،	مىلە وشە
.....	ايمەن	،	طوقران باش
.....	پاشتيت	،	قوۋاس
.....	تاوق	،	سلە وچەن
.....	مىلەش	،	بۇرلۇگەن

۳۵. صفت

۱. تۇسى.

سز بو كىتابدە نىندى تۇسلر كورەسىز؟ (*)
بولاردن باشقە تاغى نىندى تۇسلرنى بلەسىز؟
نىندى نەرسەلر آق تۇسدە بولا؟

.....	يەشىل
.....	قزل
.....	آل
.....	صارى
.....	زەنگەر
.....	كوك

(*) معلم و معلمە افندىلر درسدن مقدم هر تۇرى تۇسدە نەرسەلر حاضرلەپ بالالرنىڭ هر قايسىدىن بىرەر مرتبە سويلەتوب چىقارلر.

ھىسن نىڭ كوك، زەنگەر كۆلمەگى بار.

سىزنىڭ نى تۇسلى كۆلمەگىلرگىز بار؟

بو كۈن ايبىدەشلىرىڭ نى تۇسلى كۆلمەك كىگەنلر؟

سۇت، كۆمر، يۇمۇرقا، يافراق، آقبور، اولەن،

جىلەك، لىمون، آلمان، قىيار، دگت، قورا جىلەگى،

كوشەن.

بو نەرسەلر نىندى تۇسدە بولالار؟

II

اۇزۇن، تار، قىصقا، كىڭ، تەبەنەك، بىيىك،

توگەرەك، دورت پوچماقلى، نىچكە، جىوان، ياصى.

چىق نىندى بولا ؟ شار نىندى بولا ؟

تاقتا ؟ ئۈستەل ؟

اورنىق ؟ بورەنە ؟

مانارا ؟ بوگەن ؟

تومگەك ؟ قۇلغا ؟

III

ياڭا، ايسكى، قاتى، يۇمشاق، شۇما، قىرشى.

پىيالا نىندى بولا ؟	؟	كرەن اوغچى نىندى بولا ؟
تاش ؟	؟	چوپرەك ؟
جۇن ؟	؟	تىمر ؟
باى كىشىنىڭ كىيىمى نىندى بولا ؟	؟	يارلى كىشىنىڭ كىيىمى نىندى بولا ؟

طوپروب بازارغە:

كۈمر قارا	،	كرشەن	بولا
چىق نچكە	،	بورەنە	بولا
جۇن يۇمشاق	،	تاش	بولا
تاش قىرشى	،	پىيالا	بولا
طوب توگەرەك	،	تارتما	بولا
تاصما تار	،	ئىسكەتر	بولا
يافراق يەشل	،	لىمون	بولا
مگت قارا	،	قىيار	بولا

لاگىت

۳۶. سىزگچلر (طۇيغىلار).

قۇلاق، كوز، بۇرۇن، تىل، قول.

ئۈستەلنى بىر ياققا تارتقاندا نەرسە اىشتە؟
انى نەرسە بلەن اىشتەسىز؟

۱

۳۷. تاوش.

قاتى تاوش، يۇمشاق تاوش، قارلغان تاوش،
جاڭغراو، مۇڭلى تاوش، گۈلدەرەو، جوان تاوش،
نىچكە تاوش.

مۇۋەن اذان ئەيتكەندە انىڭ تاوشى ئۇيگە نىچكە اىشتە؟

ملطق آتقاچ، انىڭ تاوشى نىچكە اىشتە؟

اورماندە «آوو» - دىب قچقراچ اورمان نى ئشلى؟

ساندوغاچنىڭ تاوشى نىندى بولا؟

راتا قازنىڭ تاوشى نىندى بولا؟

مەچىنىڭ تاوشى نىندى بولا؟

اوگزنڭ تاوشى نىندى بولا؟
اويگەن اوطنى جيمەرگاندە اول نى ئشلى؟

۰ ۳۸

گۈرلەو، ئۈرۈ، باقلىداو، سايراو، قىقاقلاو،
چىيىلداو، ۋژلداو، بىزىدەو، مۇڭگرەو، كىشنەو،
بەئلەو، مياولاو، قىتاقلاو، اولاو، قىچقرو.

صارق قىچقرغاندە اول نى اشلى؟	(*) صيىر قىچقرغاندە اول نى اشلى؟
تاق ؟	آت ؟
چەوكە ؟	ئەتەچ ؟
قاز ؟	مەچى ؟
قارغا ؟	ساندوغاچ ؟
طورغاي ؟	كوگارچن ؟
باقا ؟	چىكرتكە ؟
قۇزغۇن ؟	قارلىغاچ ؟
صىچقان ؟	اوردەك ؟

(*) يازارغە مثال: «صيىر مۇڭگرەي»

طوتروب يازلرغە:

طگلا! ئەنە كولدە باقلدى. بز قابقادن كركان ايدك
. . . . ئۇرە باشلادى. جەي باشندە قەنەفر چە چەگى آراسندە
. . . . صايرى. باقچەدە اولەنلر آراسندە بزلدى.
كتو قايتقاندە بەئلى، مۇشگىرى. ايشك توبندە
. . . . مياولى. آبزاردە كىشنى.

II

۳۹ . كورۇ .

آلدگزدە نەرسە بارلغن ياكى يوقلغن سز نىچك بلەسز؟
آنى نەرسە بلەن كورەسز؟
حاضر سزنىڭ كوز آلدگزدە نەرسەلر بار؟

III

۴۰ . ايسن .

خوش، ناچار، صاصى .

سز نەرسەلرنىڭ ايسن نىچك بلەسز؟

آنى نەرسە بلەن ايسىنەب بلەسىز؟
نېنىدى ايسار بولا؟
چەچە كىناڭ ايسى نېنىدى بولا؟
تېرىنڭ ايسى نېنىدى بولا؟
كۇيگەن نەرسەنڭ ايسى نېنىدى بولا؟

چەچەكلر خوش ايسلى بولا.

تاغى نېنىدى نەرسەلر خوش ايسلى بولا؟
نېنىدى نەرسەلر صاصى بولا؟
نېنىدى نەرسەلر ناچار ايسلى بولا؟

۱۷

۲۱ . تەم .

تاتلى، آچى، تۇچى.

مريم صاوتدەغى بالنى تاتوب فارادى دە «بال تانلى ايكەن» —

دېدى.

نەرسەنڭ تەمەن سىز نىچك بلەسىز؟
آنى نەرسە بلەن تاتىسىز؟

سز نىندى تەملەرنى بلەسز؟
 لىمۇنىڭ تەمى نىندى بولا؟
 كانفىت نىڭ تەمى نىندى بولا؟
 شالقانىڭ تەمى نىندى بولا؟

.۷

۴۲ . قاتىلق ، يۇمشاقلىق .

تاش قاتى ، مامق يۇمشاق بولا .

ئەيىرنىڭ يۇمشاق ، قاتى ايىكەن سز نىچك بلەسز؟
 سز نىندى قاتى نەرسەلەرنى بلەسز؟
 سز نىندى يۇمشاق نەرسەلەرنى بلەسز؟

طوپروب بازارغا:

يۇمشاق بولا .	تيمر قاتى ، جۇن
.....	چوپرەك ، جىز
.....	اغاچ ، مامق
.....	چوپىن ، چوپىن
.....	تاقتا ، شارف

۴۳

صالقن، قاينار، صووق، جلى، اسسى.

- نەرسەنڭ صالقن، قاينار، صووق، جلى، اسسى ايكەنن نىچك بلەسز؟
 نىندى نەرسەلر صالقن بولا؟
 نىندى نەرسەلر قاينار بولا؟
 نىندى نەرسەلر صووق بولا؟
 نىندى نەرسەلر جلى بولا؟
 نىندى نەرسەلر اسسى بولا؟

طووروب يازارغە:

يازارغە ئورنەك:

جەى كۇندە صو جلى، قش كۇندە صالقن بولا.

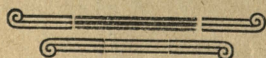
- قازاندەغى آش ، بازدەغى آش
 قش كۇندە ياقماغان ئۇى ، ياقغاچ
 ياقغان ئۇى ، ياقغان مونچا

۴۴. صييق، قویی.

صو، ماى، صومالا. سرکه، بال، كسهل، بوپقا، قواص، شورپا، سۇت.

بو نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى صييق بولا؟
بو نەرسەلەرنىڭ قايسىلارى قویی بولا؟

۴۵. آور، ييگل.

سز نەرسەلەرنىڭ آور، ييگلگەن نىچەك بلەسز؟

؟ جۇن نىچەك بولا	؟ تيمر نىچەك بولا
؟ بالچق	؟ مامق
؟ يافراق	؟ تاش

صييق، قویی، آور، ييگل، سالقن، اسسى، جلى، تاتلى، آچى.

؟	قورغاشن نیندی بولا	؟	اوپلی کومر نیندی بولا
؟	صاما واردەفی صو	؟	قایماق
؟	شیکەر	؟	باز
؟	بۇکی	؟	لیمون

۴۶. كۈنلەر .

اسكندر شنبه كۈن يازو يازدى، يکشنبه كۈن انشا يازدى،
 دوشنبه كۈن تۇرلى مىزقلار مىزدى، سەشنبه كۈن آنا تىلن اوقۇدى،
 چەارشنبه كۈن يازو اۇيرەندى، پەنجشنبه كۈن كورمى يازو
 يازدى، جەمە كۈن بەيرەم ايتوب ئەتكەسى بلەن يۇرۇرگە چەقدى.
 مۇنە شولاي ايتوب بر آطنا اوتوب دە كيتدى.

بر آطنادە نېچە كۈن بار، اسملىرى نېچك؟
 كشىلو قايسى كۈنلردە ئش ئشلىلر؟
 كشىلو قايسى كۈنلردە بەيرەم ايتەلر؟
 سز بر آطنا اچندە نىلر ئشلىسىز؟

۴۷

بو كۈن، كىچە، ايرتەگە، بوسى كۈنگە، ايرتە بلەن،
كىچ بلەن، كۈندۈز، تۈنلە، حاضر.

صوراوار:

جمعه دن چقماچ ميني قوناغە چاقرغانلار ايدى، ايندى جمعه دن چقديلر.

قوناغە مين قاچان بارورغە تيشلى؟

بو كۈن شنبە، شوشى اوتكەن جمعه كۈن مين قوناغە بارغان
ايدم.

مين قوناغە قاچان بارغان بولورمن؟

بو كۈن يكشنبه، بو دوشنبە كۈن بازار بولا.

بازارغە قاچان بارالار؟

بو كۈن دوشنبە، چهارشنبه كۈن بهيرەم بولا.

بز قاچان بهيرەم ايتەرمز؟

قۇياش نى وقتىدە چىغا؟
 قۇياش نى وقتىدە باتا؟
 جەمى كۈنىدە قۇياش نى وقتىدە قىزدا؟
 كوكىدە يۇلىمۇزلار نى وقتىدە بولا؟

۴۸

اول، آلار، مېن، بىز، سېن، سىز.

طوپروب بازارغە:

بازارغە ئورنەك:

اول ئىشلەدى	،	آلار ئىشلەدىلر	،
كىتىدى	،	كىتىدىلر	،
باردم	،	باردىق	،
اوقۇدم	،	اوقۇدىق	،
اوقۇدىك	،	اوقۇدىكىز	،
يۇقلادىك	،	يۇقلادىكىز	،

۴۹. حاضر

مىز، لىر، لار، سىز.

طوپروب یازارغه:

ئورنهك:

آلار حاضر اوقیلار ،	اول حاضر اوقی ،
..... آلار حاضر ،	اول حاضر یازا ،
..... آلار حاضر ،	اول حاضر بارا ،
..... بز حاضر ،	مین حاضر کیتهم ،
..... بز حاضر ،	مین حاضر یوریم ،
..... سز حاضر ،	سین حاضر چاباسك ،
..... سز حاضر ،	سین حاضر آشیسك ،

ك، قايچان .

طوپروب یازارغه:

(ك، قايچان؟) یوگوره سز .	، (ك، قايچان؟) ایشوتهم
..... یازامز .	، اوقیسك
..... آشیلار .	، اوینی

قۇياش نى وقتىدە چىغا؟
 قۇياش نى وقتىدە باتا؟
 جەمى كۈنىدە قۇياش نى وقتىدە قىزىرا؟
 كوكىدە يۇلتۇزلار نى وقتىدە بولا؟

۴۸

اول، آلار، مېن، بوز، سېين، سوز.

طوپروب بازارغە:

بازارغە ئورنەك:

اول ئىشلەدى	،	آلار ئىشلەدىلر	،
كېتىدى	،	كېتىدىلر	،
باردم	،	باردىق	،
وقۇدم	،	وقۇدىق	،
وقۇدىك	،	وقۇدىكز	،
يۇقلادىك	،	يۇقلادىكز	،

۴۹. حاضر

موز، لىر، لار، سوز.

طوطروب يازارغە:

ئورنەك:

،	اول حاضر اوقى ،	آلار حاضر اوقيلار ،
،	اول حاضر يازا ،	آلار حاضر
،	اول حاضر بارا ،	آلار حاضر
،	مىن حاضر كىتەم ،	بىز حاضر
،	مىن حاضر يۇرىم ،	بىز حاضر
،	سىن حاضر چاباسك ،	سىز حاضر
،	سىن حاضر آشيسك ،	سىز حاضر

كەم، قايچان .

طوطروب يازارغە:

،	(كەم، قايچان؟) يۇگۇرەسىز .	،	كەم، قايچان؟) ايشۇتەم
،	يازامز	،	اوقيسك
،	آشيلار	،	اوينى

۵۰. كىچە.

يىڭ، دم، دى، دىلەر، دىلار، دىگىز، دىق.

طوپروب يازارغە:

مىن كىچە اوڭۇ	،	سىن كىچە اوينا
سىن كىچە ياز	،	اول كىچە آشا
اول كىچە بار	،	مىن كىچە يوقلا
بىز كىچە اوينا	،	آلر كىچە ئشلە
آلار كىچە چاقر	،	سىز كىچە بار
سىز كىچە شايار	،	بىز كىچە اوڭۇ

كم، قايچان؟

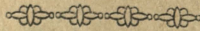
- (كم، قايچان؟) كوردىگىز (كم قايچان؟) كىمته (كم، قايچان؟) اوڭۇ دم .
 يابشىلەر آشادى يازدى .
 بارالار يۇرى يازالار .

۵۱. ايرتهگه .

من، سىڭ، مەز، سىز، لار (لر).

كەم، قايچان ؟

بارورلار .	(كەم، قايچان ؟)	بارورەن .	(كەم، قايچان ؟)
ياز ارەز	اوقۇرسىڭ
بارور	كىتەر
يۇقلارسىز	چاقورەز
آلورەن	ساتار

۵۲. نەرسەنىڭ ؟

جالى .	(نەرسەنىڭ ؟)	ياقراغى .	(نەرسەنىڭ ؟)
تۇيمەسى	شورپاسى
ياقاسى	داغاسى
چلبرى	چوغى

۵۳. قایدن.

(قایدن؟) کومهچ آلدنم کتاب آلدنم .
بالتق طؤتدم آلمانا ئوزدم .
چیکله وک جیدم آت آلدنم .

oooooooooooo

۵۴. قایدده؟

(قایدده؟) بالتق کوب بولا چهچهک کوب بولا .
آلمانا کوب بولا صارقلار کوب بولا .
قییار کوب بولا جیلک کوب بولا .

oooooooooooo

۵۵. قایا؟

(قایا؟) اوطن کیسه رگه بارا آرش اورورغه بارا .
سبوق اوقورغه بارا کومهچ آلورغه بارا .
صوغه بارا ساتارغه بارا .

۵۶

طوطروب يازارغه:

تۇلكىمى ؟ - اىى، بو تۇلكى . بو

تېيىنمى ؟ - بو

ئەتەچمى ؟ - بو

قارغامى ؟ - بو

ئەمى ؟ - يوق، بو ئت توگل مەچى . بو

كەجەمى ؟ - بو

ئەتەچمى ؟ - بو

چالغیمی؟ -

بو

قاشقمی؟ -

بو

شورلکمی؟ -

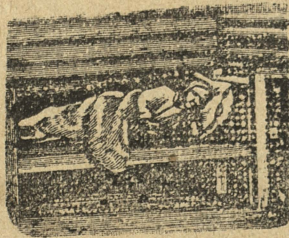
بو

بوکه زمی؟ -

بو

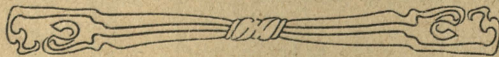
٥٨

كەم، قايدە، نى ئىشلى؟

۵۹

كشىلو ايرتە بلەن نى اشلىلو؟
 كشىلو كۇندۇز نى ئشلىلو؟
 كشىلو كىچ بلەن نى ئشلىلو؟
 شول چاقلار دە سز نىلر ئشلىسىز؟
 بو جەى كۇنلر نە سز نى ئشلەمكىچى بولاسز؟

جەى كۇنى ئۇچۇن ئشلىر .

سۇيۇكلى بالالار!

سز بو كۇندىن سوڭ ھر وخت يانكۇز دە، ھر دفتر يۇرتكۇز . اول دفتر گە جەى كۇنلر نە اوركۇز گە اۇچراغان تورلى فزق ئشلىرنى، ايشتكان كوڭلى، ماتور سوزلارنى يازوب باركۇز وبولارنڭ ئۇستىنە توبەنە يازلغان صوراولارغە جواب حاضرلەكۇز، كوز كونندە سبىق باشلاغاچ اول سز نڭ يازغان ئەيىرلر كۇز كىرەك بولورلار . سز شولارنى ايسكۇز گە كىتورورسۇز دە، اوقوتۇچىلر كۇز صوراغان وقتدە سويلىسى نەرسە لركۇزنى سويلەرسۇز، كىتورر گە قوشقانلر نى كىتوررسۇز .

مۇراۋلار:

I

ياز كۈنىدە قار قايچان ئرى باشلادى؟
 قايچان ئروب بىدى؟
 ايدلردە بۇز قايچان قوزغالىدى؟
 قايچان پاراخود يۇرى باشلادى؟
 ياز وجەى آيلارنىڭ قايسى كۈنلردە نىمىدى كۈنلر-
 بولدى.

نىمىدى قۇشلر كوردىڭز؟
 آلارنىڭ گەودەلرى، تۇسلرى نىمىدى؟

II

توبەندە يازلغان ھەم اوزىڭز بلە طورغان باشقە ھنرچىلرنىڭ
 ئىشلى طورغان بىرلىرىنە باروب آلارنىڭ نىچك، نىچك ئىشلەگانلرن
 قاراب طورىڭز، قايسى بر اوزىڭز بلمەگان نەرسەلرنى آلاردن سۇرا-
 شوب دفترلرڭزگە يازوب قويىڭز!

كىيم تىگۈچى، ايتىك تىگۈچى، جۇيىچى، قالفاقچى،
 تىمىرچى، بالتا اۋستاسى، بوياوچى، پىيچىچى،
 كىيىتچى.

III

باقچەلرغە چىڭز. آلاردەغى جىمىش آغاچلارنىڭ واول آغاچلرنىڭ
 يانراق، چەچەك، جىمىشلرنىڭ نىمىدى ايكانن كوڭلىڭزگە آللىڭز ھەم يانراق-
 فلارن اوزوب آلوب كىيىدىڭزدە بر تارتماغە سالوب جىيوب قويىڭز،

کيلەسى قشده اوقوتوچيلار كۆز اول يافراقلارنى صورارلار، سز شونده
آنى مکتبکه آلوب باررسز. شولايوق ايتوب قولارغه، بولونلرغه
چەكۆز و آندە آغاچ يافراقلىرى، اولەنلر، چەچەكلر جيپكۆز و آلارنىڭ
نەرسە ايكانن يازوب قويكۆز.

اول اوسملىكلرنىڭ فايچان يافراق يارا، فايچان چەچەك آنا،
فايچان چەچەگى قۇيولا، فايچان يافراقلىرى قۇيولا، ايكانن دفترلر كۆزگە
يازوب قويكۆز.

باصولدە يىر صوفلاغاننى قارا كۆز؛ ايگن باشاقلرن جيپكۆزده
كيبدروب تارتماغه صالوب قويكۆز آلارنى شول صاباق باشلاغانچى
بيك ياغشىلاب صاقلاب توتكۆز، آلارنىڭ نيندى نەرسە ايكانن اونوتما كۆز،
ياكى يازوب قويكۆز!

يەشەچە باقچەلار يەنە بار كۆزده آندەغى يەشەچەلرنىڭ نيچەك اوسكا
نلرن كشيپلردن صورا كۆز، اوز كۆزده شونى صنا كۆز ھەم دفترلر كۆزگە
يازوب قويكۆز وبولاردن باشقە اوز كۆزنىڭ كورەسكۆز كىلگان نەرسە—
لرنى كور كۆز، يازاسى كىلگان نەرسەلر كۆزنى شولوق دفتر كۆزگە
يازوب قويكۆز وشول نەرسەلرنىڭ صورتن دفتر كۆزگە ياكى باشقە
بر كەغەزگا توشركۆز.

شولاي ايتسەكۆز سزگە جەي كۆنى بيك كوڭللى بولور، قش
كۆزىدە ساباق اوقوغاندە بيك راحت ھەم شاد بولورسز.

ع. س.

صوڭ.

~~Handwritten scribbles at the top of the page.~~

~~Handwritten scribbles, including a small star-like mark.~~

Handwritten scribbles, including a large, sweeping curve.

Handwritten scribbles, including a long horizontal line.

Handwritten scribbles, including a large loop and a sharp peak.

Handwritten scribbles, including a large, rounded shape.

Handwritten scribbles, including a series of connected loops.

Handwritten scribbles, including a long, sweeping curve.